

РЕЦЕНЗІЯ

**доктора юридичних наук, професора, професора кафедри цивільного права і процесу Західноукраїнського національного університету Сломи
Валентини Миколаївни на дисертацію Паньківського Володимира
Миколайовича «Договір узуфрукта», подану на здобуття ступеня доктора
філософії в галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право**

**Актуальність теми дисертаційної роботи та її зв'язок з науковими
програмами, планами, темами.**

Актуальність теми дисертаційної роботи зумовлена трансформаційними процесами, які відбуваються у цивільному праві України, курсом на гармонізацію національного законодавства з правом Європейського Союзу та нагальною потребою належного теоретико-методологічного та нормативно-правового забезпечення системного оновлення цивільного законодавства, переосмислення класичних інститутів приватного права, зокрема, речових прав на чуже майно. Особливе місце серед них посідає узуфрукт.

Маючи багатовікову історію розвитку з часів римського приватного права, правовий інститут узуфрукта зазнав тривалого періоду забуття у радянській та пострадянській цивілістичній доктрині. Проте сучасні тенденції розвитку ринкових відносин, динаміка майнового обороту висувують нові вимоги до гнучкості правових інструментів задоволення інтересів учасників цивільних правовідносин.

Варто зазначити, що своєчасність та практична цінність наукового пошуку здобувача зумовлена також тим, що у національній доктрині тривають дискусії щодо правової природи договору узуфрукта, співвідношення речово-правових та зобов'язально-правових елементів у договорі узуфрукта, визначення його місця серед підстав виникнення обмежених речових прав, а також відмежування узуфрукта від суміжних правових інститутів (оренди, емфітевзису, суперфіцію, особистого сервітуту).

Дисертацію виконано відповідно до тем науково-дослідної роботи кафедри цивільного права і процесу Західноукраїнського національного університету:

«Гармонізація цивільного законодавства України з правом Європейського Союзу» (державний реєстраційний номер – 0118U003550), «Оновлення приватного права України в умовах євроінтеграційних процесів» (державний реєстраційний номер – 0122U201568).

Таким чином, дисертаційна робота Паньківського В.М. є актуальною, своєчасною, та має як теоретичне, так і практичне значення для розвитку сучасної науки цивільного права і вдосконалення національного законодавства України.

Особистий внесок дисертанта в отриманні наукові результати.

Дисертація Паньківського Володимира Миколайовича «Договір узуфрукта» є завершеною науковою працею, в якій розроблено нові наукові положення щодо договору узуфрукта та вироблено на їх основі висновки, спрямовані на подальший розвиток доктрини цивільного права, а також удосконалення цивільного законодавства України.

Автор висловлює власну позицію стосовно багатьох проблемних аспектів з досліджуваної тематики, додатково аргументує існуючі в доктрині погляди вчених.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій.

Дисертаційна робота Паньківського В.М. характеризується високим рівнем обґрунтованості сформульованих автором наукових положень, висновків і практичних рекомендацій. Їх достовірність забезпечується чіткою структурою дослідження, логічною послідовністю викладу матеріалу та належним застосуванням загальнонаукових і спеціально-юридичних методів наукового пізнання.

На користь достовірності отриманих результатів свідчить також комплексний характер використаної джерельної бази. Автором опрацьовано значний масив національного законодавства, міжнародних і європейських правових актів, наукових праць українських та зарубіжних учених, а також

практику застосування відповідних правових норм. Це дозволило всебічно дослідити поставлену проблему, зіставити різні наукові підходи та сформулювати власні аргументовані висновки.

Таким чином, результати дисертаційного дослідження є достатньо аргументованими, внутрішньо узгодженими та підтвердженими належною нормативною, доктринальною й емпіричною базою, що свідчить про високий ступінь достовірності сформульованих автором висновків та рекомендацій.

Ступінь наукової новизни результатів дисертаційного дослідження.

Дисертаційна робота містить низку наукових положень, висновків і рекомендацій, які характеризуються науковою новизною та мають практичну цінність.

Слушною є позиція автора щодо поділу історико-правових періодів розвитку інституту узуфрукта на території сучасної України на римський, ранньо-рецепційний (литовсько-руський), кодифікаційно-рецепційний, радянський та сучасний (євроінтеграційний).

Варто підтримати та схвально оцінити висновок здобувача про те, що договір узуфрукта належить до непоіменованих цивільно-правових договорів, тому правове регулювання динаміки цього виду договірних відносин доцільно розглядати крізь призму основних засад цивільного законодавства, зокрема принципів свободи договору, справедливості, добросовісності та розумності.

Вагомим науковим результатом є запропоноване автором розуміння договору узуфрукта як договірної моделі, за якою власник майна встановлює обмежене речове право для іншої особи (узуфруктарія) та передає або зобов'язується передати майно у володіння для користування, одержання плодів, продукції і доходів на тих самих умовах, що й власник, але з обов'язком збереження цільового призначення речі.

Заслуговує на увагу висновок автора, що особливості зміни та розірвання договору узуфрукта опосередковані його специфікою як підставою встановлення речового права на чуже майно. Тому застосування до цього

договору загальних положень договірною права має здійснюватися з урахуванням особливостей юридичної природи узуфрукта.

Вказаний перелік не вичерпує всіх положень, які становлять наукову новизну дисертаційного дослідження Паньківського В.М. Дисертації притаманні й інші висновки та пропозиції, що свідчать про наукову новизну роботи.

Повнота опублікування основних положень дисертації

Аналіз публікацій здобувача свідчить про системне висвітлення основних наукових положень, висновків та пропозицій, викладених у дисертації. Опубліковані автором роботи послідовно відображають ключові теоретичні положення, практичні рекомендації та концептуальні висновки, що знайшли своє відображення у дисертації.

Основні положення та висновки дисертаційної роботи Паньківського В.М. знайшли відображення у 8 наукових публікаціях, з яких: 4 статті опубліковано у фахових виданнях України, 4 – у матеріалах науково-практичних конференцій. Кількість наукових праць, опублікованих за темою дисертації, повнота відображення положень роботи, відповідають встановленим вимогам.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження

Практичне значення отриманих результатів дисертаційного дослідження полягає у їхній теоретикоприкладній цінності та широких можливостях використання у практичній діяльності.

Викладені у дисертації положення, висновки та пропозиції можуть бути використані у: науково-дослідній сфері – як основа для подальших наукових розвідок у сфері договірних відносин узуфрукта та інших речових прав на чуже майно; правозастосовній практиці з питань договірною права, зокрема щодо укладення договору узуфрукта як необхідної підстави встановлення узуфрукта; освітньому процесі при проведенні лекційних та практичних занять з навчальних дисциплін: «Цивільне право», «Речове право», «Зобов'язальне

право». Положення дисертаційного дослідження використовуються при викладанні цивілістичних дисциплін в освітньому процесі Західноукраїнського національного університету (акт впровадження від 04 червня 2026 року № 126-29/1435) та у правозастосовній практиці (акт впровадження у діяльність адвокатів О. Ганущин та О. Яремко).

Оцінка структури дисертації, мови та стилю викладення інформації

Дисертаційна робота Паньківського В.М. складається із вступу, трьох розділів, які об'єднують дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Побудова дисертаційної роботи є послідовною, всі структурні елементи роботи взаємопов'язані між собою та відповідають поставленій меті дослідження. Розділи й підрозділи взаємно доповнюють один одного, не порушуючи цілісності роботи. Зміст роботи відповідає визначеній меті та завданням дослідження, свідчить про її завершеність.

Дисертація написана діловою українською мовою, а стиль викладення матеріалу забезпечує достатню легкість і доступність його сприйняття.

Дотримання академічної доброчесності

У дисертаційній роботі Паньківського В.М. не виявлено фактів порушення академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, сфабрикованих відомостей та фальсифікацій). У роботі наявні посилання на джерела інформації, зроблені відповідно до вимог законодавства про авторське право.

Дискусійні положення

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Паньківського В.М., варто зазначити, що окремі його положення, висновки та пропозиції є спірними або такими, що потребують додаткової аргументації під час публічного захисту.

1. У п. 8 наукової новизни автором запропоновано внесення змін до ч. 3 ст. 503 проекту ЦК України та викладення її у такій редакції: «Узуфрукт поширюється на річ, її складники, приналежності, а також на складну річ як

єдиний об'єкт цивільних прав». Запропоноване формулювання не повною мірою узгоджується із законодавчим розумінням речі як об'єкта цивільних прав, оскільки відповідно до ч. 2 ст. 187 ЦК України при переході права на річ її складові частини не підлягають відокремленню. Відтак твердження про окреме поширення на них узуфрукту видається юридично надлишковим.

2. Здійснюючи порівняльний аналіз узуфрукта з емфітевзисом (с. 48–51 дисертації), автор зазначає, що в основі розмежування емфітевзису та узуфрукта лежить не категорія або цільове призначення земельної ділянки, а саме характер та інтенсивність її використання, зокрема відсутність господарського освоєння при узуфрукті. Вказані автором критерії «інтенсивності використання» чи «існування господарського освоєння» є оціночними і юридично невизначеними. На практиці це може створити ризик розмивання меж між даними видами речових прав на чуже майно, зокрема, враховуючи, що узуфрукт також передбачає одержання плодів, продукції та доходів.

3. Підрозділ 1.4 дисертації присвячений правовим моделям інституту узуфрукта в європейських правових системах. Автором вказано, що сформовані у французькому та німецькому правопорядках підходи активно використовуються при імплементації інституту узуфрукта в правові системи інших держав (с. 97 дисертації). Водночас, незважаючи на ґрунтовність аналізу зарубіжного досвіду правового регулювання інституту узуфрукту, робота не містить достатнього обґрунтування можливості рецепції відповідних правових моделей в Україні. Автор переважно обмежується констатацією особливостей іноземного законодавства, однак не визначає критеріїв їхньої сумісності з національною правовою системою та не оцінює як можливих переваг, так і ризиків такого запозичення. Відтак, практичне значення проведеного порівняльно-правового аналізу залишається не повністю розкритим.

4. Досліджуючи правову природу договору узуфрукта автор робить висновок, що даний договір може належати як до консенсуальних, так і до реальних договорів (с. 114-115 дисертації). Позитивно оцінюючи запропонований автором підхід щодо варіативності юридичної природи

договору узуфрукта, варто зазначити, що у роботі залишилися недостатньо розкритими наслідки застосування кожної з цих моделей для динаміки речово-правових відносин.

5. Потребує додаткового обґрунтування позиція автора щодо істотних умов договору узуфрукта. У роботі зроблено висновок, що строк договору та ціна, яку сплачує узуфруктарій, не є істотними умовами договору узуфрукта (с. 20 дисертації). Водночас на с. 178 дисертації вказано, що у разі відсутності у договорі узуфрукта встановлених законом вимог, зокрема істотних умов (предмета договору, строку – для договорів узуфрукта державного або комунального майна та ін.), відповіді власника майна на пропозицію потенційного узуфруктарія або навпаки тощо, договір узуфрукта буде неукладеним. Такий підхід свідчить про певну непослідовність у визначенні правової природи істотних умов договору узуфрукта.

Проте, висловлені зауваження не знижують позитивної оцінки роботи, її наукової та практичної цінності, а можуть слугувати основою для наукової дискусії.

Загальний висновок

Узагальнюючи викладене, слід дійти висновку, що дисертація Паньківського Володимира Миколайовича «Договір узуфрукта» є самостійною, завершеною науково-дослідною працею, виконаною на належному теоретичному рівні, має практичне значення та відповідає всім вимогам, які ставляться до такого виду робіт. Робота містить нові науково обґрунтовані положення, які мають істотне значення для подальшого розвитку доктрини цивільного права, а також характеризується належною практичною спрямованістю сформульованих автором рекомендацій.

За актуальністю обраної теми, ступенем обґрунтованості сформульованих наукових положень, достовірністю висновків, науковою новизною, практичним значенням отриманих результатів, повнотою їх апробації та оприлюднення, а також дотриманням принципів академічної доброчесності дисертаційна робота відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та

скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор – Паньківський Володимир Миколайович заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

Рецензент:

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного права і процесу
Західноукраїнського
національного університету

Валентина СЛОМА

Підпис В. Слосар

Завіряю:
НАЧАЛЬНИК
ЗАГАЛЬНОГО ВІДДІЛУ А. Сеник